

קנין פירות לאו כקנין הגוף (גיטין מז-מח)

גליון 385

בדף מז: איתמר המוכר לשדה לפירות ר' יוחנן אמר מביא וקורא. ריש לקיש אמר מביא ואינו קורא. ריו"ח אמר מביא וקורא, קנין פירות כקנין הגוף דמי. ר"ל אמר מביא ואינו קורא, קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. ופירש"י כקנין הגוף דמי, ויכול לומר מראשית פרי האדמה אשר נתתה לי. לריו"ח דס"ל דקנין פירות כקנין הגוף, אומר הקונה מקרא ביכורים, כי נחשבת האדמה שלו אע"פ שלא קנה את השדה אלא לפירותיה. וצ"ב מדוע נחשב קנין פירות כקנין הגוף. ברשב"ם (ב"ב נ). כתב דקנין פירות כקנין הגוף, דאין גופו עומד אלא לפירותיו. ולכן זה שהוא בעל הפירות נחשב כאילו הוא האדון של עבד כנעני (לגבי הדין של יום או יומיים) וה"ה לגבי מקרא ביכורים, יכול לומר האדמה אשר נתתה לי כי למעשה הוא בעל הקרקע שכן הפירות הם שלו, והם עיקר השימוש והבעלות של הקרקע.

ובהמשך הגמ', ואזדו לטעמייהו דאיתמר המוכר שדהו (דף מח). בזמן שהיובל נוהג ר' יוחנן אמר מביא וקורא, ר"ל אמר מביא ואינו קורא. לריו"ח היות וקנין פירות כקנין הגוף, אע"פ שחוזרת השדה ביובל למוכר נחשב כשדה שלו ויכול לומר האדמה אשר נתתה לי. ולר"ל דלאו כקנין הגוף אינו יכול לומר אשר נתתה לי. ונחלקו הראשונים אליבא דר"ל דס"ל דמביא ואינו קורא האם מביא מדאורייתא או רק מדרבנן. הרשב"ם (ב"ב קלו:) כתב דבהבאה חייב דכתיב אשר תביא מארצך, שהרי שיעבד יניקת הקרקע לפירותיו. ואילו בתוס' (שם) כתבו ותימה דאי קרינא ביה אדמתך קרינא ביה מן האדמה אשר נתתה לי. ונראה שתיקנו מדרבנן להביא משום קנין פירות אבל קריאה לא וכו' משום דמיחזי כשיקרא וכו'.

ובהמשך הסוגיא, א"ר יוסף אי לאו דא"ר יוחנן קנין פירות כקנין הגוף דמי לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש דא"ר אסי א"ר יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל, ואי ס"ד לאו כקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון.

אם סוברים דהאחין שירשו הן כלקוחות כריו"ח (כי אין ברירה, ויוצא שחילקו ביניהם כמו מקח, שזה נוטל חלק זה, וכנגד זה נוטל השני חלק אחר) הרי שמחזירין זה לזה ביובל. והיות ואין השדה שלהם אלא לזמן (עד היובל) הרי קנין לזמן הוי קנין פירות, דאין גוף השדה שלהם לעולם, ואם קנין פירות לאו כקנין הגוף, לא משכחת ליה למקרא ביכורים מן התורה אלא א"כ היה בן יחיד אחר בן יחיד עד יהושע, שרק אז הקרקע נשארה בבעלותו המוחלטת. אבל היות וס"ל לריו"ח דקנין פירות כקנין הגוף אע"פ דהווי כלקוחות וקנו רק לזמן בכל זאת מצו אמרי מקרא ביכורים.

ורש"י כתב (בד"ה לא משכחת) מביא וקורא. הרי שהדגיש שכוונת הגמ' שלא מצינו מי שיביא ויקרא אבל להביא בלי לקרוא יוכל. ודייק במנחת ברוך (סי' צב) שרש"י ס"ל כהרשב"ם הנ"ל דגם למ"ד דלאו כקנין הגוף דמי מביא ביכורים מדאורי', וכל הנידון בסוגיא הוא לגבי הקריאה (ודלא כתוס' שחייב רק מדרבנן). ובתוס' (בד"ה אי לאו וכו') הקשה ר"ת ואנו איך מצאנו ידינו ורגלנו, דהא קיי"ל כר"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, וקיי"ל דאין ברירה, וממילא אחים שחלקו הם כלקוחות, ולא מצו למימר מקרא ביכורים. ותירצו בתוס' דקיי"ל דקנין פירות כקנין הגוף דמי. ורבא דאמר קרא ומתניתא מסייעי ליה לר"ל לא סבירא ליה כמותו או דדוקא לריו"ח אית ליה דאחים מחזירין זה לזה אבל לדידן אע"ג דלקוחות הן אין מחזירין, דמכר אמר רחמנא דליהדר, ירושה ומתנה לא. והיות וקיבלו את חלקם בירושה אפי' שאין ברירה, סוף סוף קיבלו דרך ירושה אין מחזירין ביובל וממילא הוי קנין לתמיד דהיינו קנין הגוף ומצו למימר מקרא ביכורים. אמנם הרמב"ם פסק (פ"ד ביכורים ה"ו) שקנין פירות אינו כקנין הגוף, ובמקום אחר (פי"א שמיטה ויובל ה"כ) פסק כריו"ח, שהאחין שחלקו כלקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל. א"כ לשיטתו היכן מצינו ידינו ורגלנו, דלא משכחת לה להביא ביכורים ולומר האדמה אשר נתתה לי.

וכתב בפני יהושע בסוגיין דהא דקיי"ל דאין ברירה היינו בדאורייתא אבל בדרבנן יש ברירה. והיינו משום דמספקא לן אי יש ברירה אי לא, לכן אזלינו לחומרא בדאורי' ובדרבנן לקולא. ולכן כשמחזירין זה לזה ביובל היינו לקיים מצות יובל בלבד שהיא מדאורי' משא"כ לאחר היובל כל אחד חוזר ונוטל חלקו כדמעיקרא, דלענין ממונא מספיקא לא מפקינן ממונא, וקרקע בחזקת מרא קמא קיימא. ולכן כתב הרמב"ם (שם) שלא תבטל חלוקתן מכמות שהיתה.

וממילא מובן להלכה לפי הרמב"ם שמביא ביכורים וקורא, דלעולם סמכא דעתייהו שהקרקע שלהם נשארת שלהם משא"כ בסוגיין דאיירי אליבא דריו"ח דס"ל אין ברירה לגמרי, לא שנא להחמיר לא שנא להקל, לא שנא בדאורי' לא שנא בדרבנן כדקאמר להדיא בפרק משילין (ביצה לז:): ולכן לריו"ח בהגיע היובל בטלה החלוקה והו"ל קנין פירות, ואי לאו דסבר דהוי כקנין הגוף לא היה מביא וקורא.

ובדרך אמונה (שם בהל' ביכורים בבאור ההלכה) כתב ליישב דרב יוסף ס"ל שחוזרין ביובל פי' שכ"א נוטל חלק חבירו ולהכי הוי קנין פירות אבל הרמב"ם פסק שרק מחזירין לקיים מצות חזרה, ואח"כ חוזרין ונוטל כ"א חלקו, א"כ שפיר הוי קנין הגוף כי החלק שלו נשאר שלו לתמיד.

לפי התירוץ של הפני יהושע מספק לא מוציאים מידם, ולפי הדרך אמונה מעיקר הדין חוזרין ואחר כך נוטל כל אחד חלקו.

ובקצות החושן (סי' רנז סק"ג) כתב לחדש דאע"ג דקיי"ל כר"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף היינו דוקא היכא שאין לו אלא פירות, ולית ליה בגוף כלום אבל קנין פירות דיובל הוי כקנין הגוף טפי ומשום דבשדה יובל רשאי לחפור בו בורות ושיחין, וכמו שכתב הרמב"ם (פכ"ג מכירה ה"ה) שהמוכר קרקע לזמן קצוב בונה והורס ועושה בכל זמנו הקצוב כמו שעושה הקונה קנין עולם לעולם. והוא נקרא בש"ס קנין פירות כי הוא קנין לזמן אבל קנין פירות כזה שיכול לחפור בקרקע וכדו' נחשב כקנין הגוף ויכול לומר מקרא ביכורים. מבואר בקצות דהרמב"ם ס"ל דקנין לזמן נחשב כקנין הגוף. אבל החזון איש (אה"ע סי' עד ס"ק טו חולק, וס"ל דקנין לזמן אינו כקנין הגוף).

גם לגבי מתנה ע"מ להחזיר יש נידון איך מהני באתרוג להיחשב שלכם הרי אינו אלא קנין לזמן. והיות ומבואר (במס' סוכה) דיוצאים במתנה ע"מ להחזיר מוכח שמתנה לזמן נחשבת בעלות ממש רק דיש כאן תנאי שחייב להקנות לו חזרה. וגם בזה יש נידון אי בעי לעשות מעשה קנין להקנות לו חזרה או שפשוט מחזיר לו כדי לקיים את התנאי, ואכמ"ל.

עוד דרך ליישב את הרמב"ם כתב בפני יהושע שהרי רב חסדא אמר שנחלקו ריו"ח ור"ל ביובל שני אבל ביובל ראשון דברי הכל מביא וקורא. ורש"י פירש דיובל ראשון הוא היובל הראשון שנהגו בנ"י בכניסתם לארץ אבל הרמב"ם למד דהכוונה ליובל ראשון של המוכר. וא"כ פשוט דמשכחת לה למקרא ביכורים במכירת השדה ביובל הראשון שלכו"ע הוי כקנין הגוף,

והא דקאמר רב יוסף דלא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש היינו מקמי דשמיע הא דקאמר רב חסדא מחלוקת ביובל שני אבל להלכה שיש חילוק בין יובל ראשון לשני משכחת ליה למקרא ביכורים ביובל ראשון של המוכר. ואין זה דוחק לומר שרב יוסף לא שמע הא דרב חסדא למרות שבגמרא הובאו דברי רב חסדא קודם. ובאמת צ"ב מאי שנא יובל ראשון מ"ש יובל שני, סוף סוף השדה חוזרת, ומאי איכפת לן שלא היה רגיל בזה. ובכתבי קהלות יעקב (גיטין סי' לח) הביא מה שכתב בספר החינוך (מצוה שלט) על הלאו דלא תימכר לצמיתות שאם מכרו לצמיתות שניהם לוקין אע"פ שלא הועילו מעשיהם (והק' במל"מ מאי שנא דמוכר מעשר בהמה לא לקי כי לא אהנו מעשיו). וכתב לבאר דכשמוכר עולמית המכירה היא עולמית רק שבהגיע היובל נפקע באפקעתא דמלכא, ולכן עובר על הלאו אם מכוין למכור לעולם. וכהא דנחשב קנין הגוף ביובלו הראשון כי במחשבתו מכר שלא יחזור. ומצד המכירה היא לא חוזרת אלא שיש אפקעתא דמלכא.

ובלח"מ (פי"ב זכיה ומתנה הי"ג) כתב לתרוץ דלענין מקרא ביכורים כל אחד מקנה לשני גם את הגוף, דכל אחד נותן לשני באופן שיוכל לומר מקרא ביכורים, דמשום הך מצוה אנן סהדי דניחא ליה בהכי וכמו שהגמ' אומרת (ב"ב קלו) דלגבי נפשיה שייר לעצמו גם הגוף (עי"ש), ה"ה כאן כ"א נותן לחבירו גם עבור הגוף.